

Розділ 2 **Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів**

– Загол. з екрану. – Мова рос.

8. Лікарчук І.Л. Управління системами підготовки кваліфікованих робітників в Україні (1888 – 1988 роки): Монографія / Ігор Леонідович Лікарчук. – К. : Вища шк., 1998. – 257 с.

9. Мадзигон В.Н. Продуктивная педагогика. Политехнические основы соединения обучения с производительным трудом : Монография. – К. : Вересень, 2004. – 324 с.

10. Маркс К. Собрание сочинений / Карл Маркс, Фридрих Энгельс. – Изд. 2, тома 1-39 (из 50-ти). – М.: Изд. Полит. литературы, 1955—1981 . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 14.02.2010: <http://soviet-history.com/library/marx_engels/> – Загол. з екрану. – Мова рос.

11. Ничкало Н.Г. Професійно-технічна освіта // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 735-737.

12. Организация и методика производственного обучения : учеб. для индустриально-пед. техникумов и повышения квалификации мастеров произв. обучения / за ред. М. Жиделева. – М. : Высш. шк., 1978. – 399 с.

13. Педагогічна книга майстра виробничого навчання: Навч.-метод. посіб. / Н.Г. Ничкало, В.О. Зайчук та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 1992. – 334 с.

14. Скакун В.А. Преподавание общетехнических и специальных предметов в средних ПТУ / В.А. Скакун : Метод. пособ. – М. : Высш. шк., 1987. – 272 с.

15. Энциклопедия профессионального образования. В 3 т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1999. – Т. 2 (М-П). – 440 с.

16. Sargant William Lucas 1809-188. «R. Owen and his social philosophy». – М. : Adamant media, 2001 . – 543 s .

У статті аналізується поєднання професійного навчання з виробничою працею у професійно-технічних навчальних закладах як проблема професійної педагогіки, наведені характеристики її змісту, мети, задач, складові аспекти у наукових педагогічних дослідженнях.

Ключові слова: виробнича праця, кваліфікований робітник, поєднання професійного навчання з виробничою працею, професійне навчання.

В статье анализируется соединение профессионального обучения с производительным трудом в профессионально-технических учебных заведениях как проблема профессиональной педагогики, охарактеризованы ее содержание, цели, задачи, составляющие аспекты в научных педагогических исследованиях.

In article connection of vocational training with productive work in professional educational institutions as a problem of professional pedagogics is analyzed, the purposes, the problems making aspects in scientific pedagogical researches are characterised its maintenance.

УДК 378

А.О. Тіняков
м. Харків, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД У СТВОРЕННІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ УЧИЛИЩ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Однією з важливих проблем сучасної педагогічної науки є пошук шляхів і засобів вдосконалення навчально-виховного процесу. Виховний процес, як важливий компонент формування моральної особистості, є предметом особливої уваги з боку науковців. Адже формування й реалізація ефективних стратегій виховання молоді людини сьогодні розглядається науковцями як єдиний шлях подолання кризи моралі суспільства як в глобальному, так і національному масштабах. Для України така стратегія означає невідкладну необхідність модернізації системи виховання, яка стає основною реальною можливістю подолання глибокої системної освітньої кризи. Така модернізація має відбуватися на всіх рівнях, особливо на рівні побудови виховних моделей у конкретних навчальних закладах. Профіль навчального закладу визначається видом діяльності учнів, на якому концентрується увага під час навчання, а тому у створенні організаційно-педагогічних

моделей виховного процесу необхідно на новому рівні використовувати виховний потенціал конкретного навчального закладу, його специфіку, створювати у ньому відповідне виховне середовище.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Училище фізичної культури є спеціалізованим навчальним закладом спортивного профілю. У ньому має будуватися організаційно-педагогічна модель виховання моральних якостей учнів-спортсменів. У вирішенні проблем побудови виховних моделей у освітніх закладах необхідно використовувати системний підхід. Про потребу вивчення педагогічних об'єктів і явищ як системних вказували у своїх дослідженнях Ю. Бабанський [1], Є. Белозерцев [2], Л. Герасина [6], О. Смірнова [11] та ін. Тому модель виховання має будуватися як сходження по кожній послідовній сходинці та зведення досягнутих виховних результатів у єдине ціле.

Питанням формування системи моральних знань спортсмена приділяли увагу у своїх дослідженнях О. Белгородцева, В. Белорусова, Л. Волков, Б. Карпушин, В. Жмарьов та інші. Л. Волков [4,5] робить висновок про те, що не відокремлена сукупність знань, а лише сформована їх система може визначити сформованість когнітивного компоненту моральних якостей особистості. Для формування такої системи знань автор пропонує застосовувати у фізкультурно-спортивній діяльності засоби, прийоми, методи та організаційні форми моральної освіти. Основним методом моральної освіти у спорті, на його думку, має стати переконання, при використанні якого мають місце такі педагогічні прийоми, як розповідь про аналогічний вчинок, звертання до «невідомого адресату, «випадково» передана інформація про поведінку учня тощо. Моральна освіта спортсменів відбувається під час навчально-тренувальних занять, у які включаються елементи розповіді, бесіди, інформації з моральної тематики, що у подальшому дозволяє використовувати факти та приклади, які виникають безпосередньо в ході занять спортом.

Для виховання моральних якостей спортсменів О. Макаров пропонує широко використовувати етичні бесіди та диспути на спортивно-етичні теми, теоретичні семінари і конференції із попереднім читанням учнями рекомендованої літератури. Для підвищення інтересу до моральної тематики автор пропонує також розповсюджувати матеріали виховного характеру серед спортсменів [5].

С. Куріло [10] вважає, що для виховання моральних якостей в процесі участі спортсмена у змаганнях, тренеру необхідно допомогти учневі вірно зрозуміти значення чесної гри у спорті. Для цього тренер має роз'яснити учню і домовитися із ним про те, як необхідно поводитися під час змагань, пояснити необхідність спортивної поведінки, досягти розуміння учнем необхідності дотримання правил спортивної поведінки, в основі якої лежать правила чесної гри, благородство і сприйняття повноважень суддів, рефері та арбітрів.

А. Гречанина [7] для виховання позитивних почуттів у спортсменів пропонує створювати ситуації успіху у спортивно-тренувальній діяльності. Тренер має не тільки створювати ситуації, у яких спортсмен відчуває свій успіх та зростання, а й уміти бачити та заохочувати будь-який успіх вихованців в процесі тренування, спілкування, іншої спільної діяльності. Такою діяльністю можуть бути неформальні дискусії, що мають бути невід'ємною частиною виховного процесу під час занять спортом. Важливою метою дискусій є підвищення чутливості дитини до морально-етичних принципів спорту та доведення до його свідомості існування права вибору атлета: дотримуватися моральних принципів під час змагань, або їх ігнорувати.

Одним із важливіших основ формування поведінкового компоненту моральних якостей в спортивній діяльності є дотримання спортсменом у змаганнях та суперництві принципів «чесної гри» («Fair Play»). Згідно Європейській хартії спорту [8], дотримання відповідних принципів духовно збагачує особистість спортсмена, суспільство в цілому та укріплюють дружбу між народами. Ці принципи ґрунтуються на загальнолюдських моральних цінностях, таких як

Розділ 2 **Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів**

чесність, благородність, повага та мають вираження у таких принципах «чесної гри» як благородство по відношенню до суперника, ведення чесної боротьби, невживання допінгу та ін.

М. Булатова [3] та О. Козирєва [9] розглядають олімпійське виховання як цілісну модель формування у спортсменів, тренерів, організаторів спортивних змагань, глядачів та інших учасників спортивно-тренувальної діяльності гуманістичних, духовно-культурних цінностей та ідеалів олімпізму, які можуть бути реалізовані в спорті і за допомогою нього. Для цього необхідно викликати інтерес до відповідних цінностей і ідеалів, прагнути їх реалізувати, відчувати відповідальність за використання спорту в гуманістичних цілях, а також формувати такі уміння, навички, емоційні реакції, які дійсно дозволяють це зробити.

Підходи до виховання моральних якостей спортсменів		
	Традиційний підхід	Інноваційний підхід
1.	«XXVII з'їзд КПРС поставив грандіозні завдання по формуванню нової людини...завдання підвищувати соціалістичну цивілізованість спортсменів...» [20]	1. Виховання і встановлення особистісного сенсу морального вчинку учня, що характеризує наявність у нього стійких моральних цінностей, переконань, що регулюють його поведінку поза присутністю зовнішніх моральних цензорів.
2.	«До функції ідеології у спорті відноситься...виробітка ціннісних орієнтацій...» [186]	2. Оволодіння учнем сутністю моральних цінностей, розвиток внутрішньої, суб'єктивно значущої потреби у реальному втіленні моральної поведінки.
3.	«...Ідейна переконаність...забов'язує спортсмена слідувати певним нормам і поводитися певним чином...» [209]	3. Виховний вплив залучає у виховну діяльність, точніше самодіяльність, яка розгортається під дією педагогічних впливів. Бех І.Д.
4.	Необхідно привчати неухильно виконувати вимоги педагога, діяти за його командами [209]	4. Стимулювання до психологічно напруженої вільної внутрішньої роботи, розв'язання завдань з самовиховання [22, 23].
5.	«...Характеристики спортсменів...є великим досягненням соціалізму...відображують розвинення соціалістичного суспільства, його ідеологію, світогляд, культуру, спосіб життя, спорт...» [157]	5. Характеристикою морального розвитку спортсмена є набуття ним глибокого життєвого сенсу суб'єктивних моральних цінностей [22, 23]
6.	«Структура спорту, специфіка спортивної діяльності...визначають особливості особистості спортсмена... Головне, що визначає моральні якості спортсмена – комуністична ідейність...» [157]	6. Виховні методи ґрунтуються на рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання, які апелюють до самосвідомості, творчого ставлення до суспільних норм і вимог [22, 23]

Рис. 1. Відмінності у підходах до виховання моральних якостей спортсмена

Невирішеною часткою проблеми залишається створення такої організаційно-педагогічної моделі виховання, яка сприяє цілеспрямованому вирішенню завдань виховання

моральних якостей юного спортсмена в процесі поглиблених занять спортом у спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю.

Цілі і завдання дослідження:

1. Визначити сутність інноваційних підходів до морального виховання у спорті.
2. Теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічну модель виховання моральних якостей учнів училищ фізичної культури.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. На відміну від попередніх психолого-педагогічних розробок В. Белорусової, О. Мільштейна, М. Пономарьова, М. Станкіна та ін., інноваційний підхід до виховання моральних якостей юного спортсмена передбачає реалізацію виховного процесу за умов пріоритетності демократичних відносин з їх рівноправністю і суб'єктністю. Регуляція соціальної поведінки відбувається за умов, коли внутрішньо особистісні смисли і цінності спричиняють формування норм у життєдіяльності і соціально адекватну поведінку. Відмінності у підходах до морального виховання спортсменів представлені на рисунку 1.

Відповідно до зазначених відмінностей, в інноваційному підході значно відрізняється виховна методика, як основа реалізації організаційно-педагогічної моделі (рис. 2).

В інноваційній моделі виділяються чотири етапи формування моральних якостей: базовий, структурний, темпоральний та особистісний. Кожен етап відрізняється відповідним змістом і характером роботи педагога, а також педагогічними умовами, за яких відбувається поступове моральне зростання вихованця.

На **базовому етапі** розкриваються першопричини морально-духовного зростання. Ними є перші позитивні емоційні переживання, які породжують пристрасне відображення особистістю її зовнішнього і внутрішнього світу – в учнів формуються моральні судження. Для цього тренер розкриває учням сутність і зміст моралі, моральних цінностей і принципів діяльності і поведінки. Розкривається моральний зміст занять спортом, моральні вимоги до спортсмена, сутність спортивно-тренувальної діяльності. Багатим матеріалом для цього є аналіз характеру взаємодії з іншими учнями, усвідомлення вихованцем власного ставлення до педагогів, до занять спортом, до товаришів у спортивному колективі, до оточуючих людей, до спортивного товариства, клубу, спілки, до цінностей та ідеалів спорту, до себе.

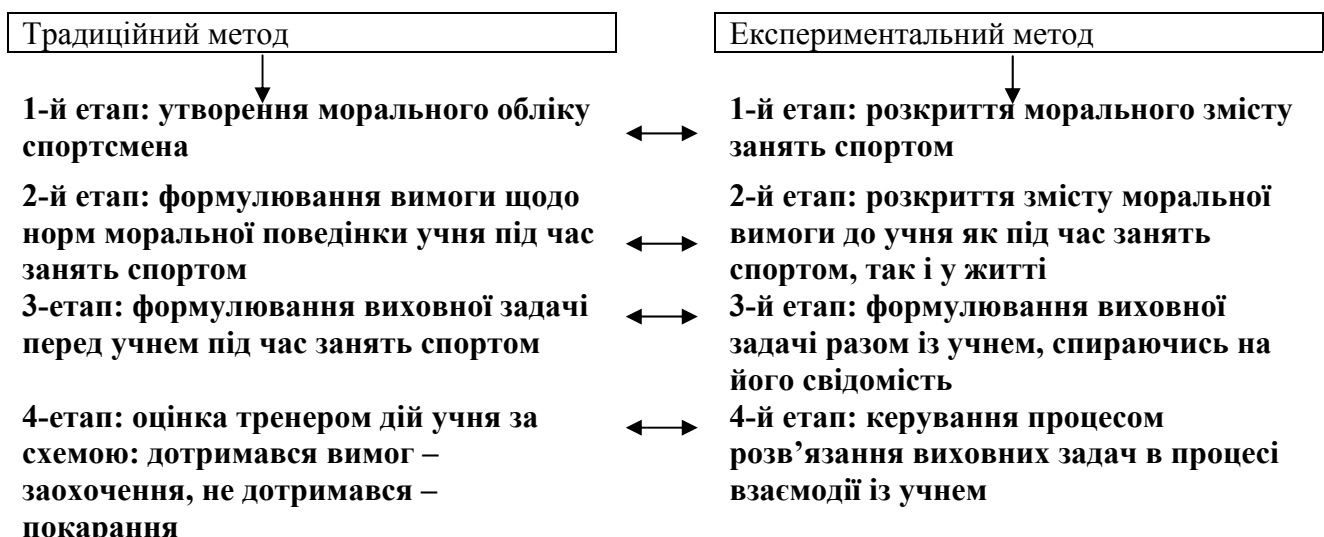

Рис. 2. Порівняльна характеристика традиційної і експериментальної методик виховання моральних якостей учнів-спортсменів

Створюються умови, за яких учні отримують позитивні емоції і почуття від спортивно-тренувальної діяльності, міжособистісних контактів у спортивному колективі, спілкування із

Розділ 2 **Психолого-педагогічні проблеми ступеневого навчання і виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів**

оточуючими, участі у заходах училища тощо. Розкривається наступний зміст позитивних моральних почуттів, їх вплив на спортивний результат і моральний розвиток учня:

- спортсмен вдячний партнерам за єдність і підтримку у вдосконаленні, розвитку здібностей, досягненні успіху тощо;
- спортсмен вдячний педагогам, разом з якими досягає бажаної мети;
- спортсмен отримує задоволення від подолання навантажень, що дозволяє йому займатися спортом на якісному рівні;
- спортсмен проявляє почуття патріотизму і гордості, коли виступає за команду клубу, товариства, міста, країни тощо;
- спортсмен проявляє благородство і повагу до суперника, який витратив багато зусиль для досягнення перемоги.

На базовому етапі учні оволодівають наступними групами знань:

- знаннями світоглядного характеру, які сприяють формуванню морально позитивних поглядів учнів на цілі і мотиви існування і вчинків людини, дозволяють зрозуміти моральну суть спортивної діяльності, її суспільне і особисте значення для спортсмена;
- знаннями, які становлять наукову основу підготовки спортсмена (загальні принципи спортивного тренування, психолого-педагогічні основи спортивної підготовки);
- спортивно-прикладними знаннями: правил спортивних змагань, техніки і тактики виду спорту, засобів і методів фізичної, вольової і спеціальної психічної підготовки, поза тренувальних чинників (організації режиму життя, правил самоконтролю та ін.).

На основі отриманих знань в учнів формуються позитивні судження з проблем морального вибору, критеріїв моральної оцінки, можливостей свободи вибору вчинку, глибині відповідальності кожного за свої дії.

На **структурному етапі** виховання моральних якостей відбувається зв'язок емоційних переживань учнів із цінностями занять спортом, спортивно-тренувальною і комунікативною діяльністю у середовищі училища фізичної культури. У результаті такого зв'язку відповідні цінності стають власними цінностями учнів, вони виявляють моральний зміст конкретних ситуацій. На цьому етапі тренер налагоджує зворотній зв'язок із учнями.

Проводяться неформальні заходи у формі зустрічей, зборів колективу учнів. Педагог цікавиться думкою учнів про їх цілі і прагнення у навчально-тренувальних заняття та змаганнях, відчуття учнів у колективі, їх змінами у ставленні до навколишніх явищ, людей, подій тощо. Створюється доброзичлива атмосфера, за якої вихователь допомагає учням самостійно та аргументовано викласти моральні судження. Спочатку судження виражаються у письмовій формі, що знімає певний тягар і невпевненість у собі учнів. На власний вибір учні могли надавати свої пропозиції або виражати судження анонімно. На подальших етапах вихованці висловлюються у формах індивідуального спілкування, бесід-дискусій і диспутів на теми морального вибору.

В учнів формуються моральні потреби, мотиви вчинків та позитивної поведінки, для чого:

- створюються ситуації успіху з широким використанням ігрових і змагальних вправ. Тренер фіксує позитивні зміни у результатах спортивно-тренувальної діяльності і шкільного навчання, акцентує на них увагу;
- створюються умови гласності досягнень учнів у навчальній діяльності і заняттях спортом;
- учні заохочуються, використовується переконання словом і прикладом, оцінюються результати занять спортом і навчання на фоні загальної позитивної атмосфери під час навчально-тренувальних занять. Педагоги доброзичливо ставляться до кожного учня, допомагають порадами і створюють «сімейну атмосферу» на спортивному відділенні.

Тренер ненав'язливо «підштовхує» спортсмена проявляти активність і контактність у спілкуванні із дорослими. У спілкуванні обговорюється необхідність прояву учнем

самостійності та ініціативи у навчально-тренувальних заняттях та шкільному навчанні. Учень навчається активно долати труднощі, що виникають у навчально-тренувальних заняттях і змаганнях. Тренер стимулює спортсменів до активного і безконфліктного спілкування із всіма членами спортивного колективу. Залучає спортсменів-вихованців до вивчення історії клубу, виду спорту, методикою спортивного тренування тощо. Такі форми виховної роботи дозволяють включитися процесам самовдосконалення та савиховання.

На **темпоральному етапі** формуються свідомі моральні вчинки учнів, вони закріплюються у різноманітних міжособистісних ситуаціях у спортивно-тренувальній, навчальній діяльності, побуті учнів тощо.

Тренер надає кожному учню право проаналізувати власні учбово-тренувальні заняття, якість виступу у змаганнях, оцінити власні результати шкільного навчання, розібрати повсякденні ситуації з моральної точки зору, оцінити свої дії, знайти зв'язки між своїми потребами, знаннями, почуттями із реальними вчинками і поведінкою. В організації виховання моральних якостей учнів застосовуються наступні методи:

- взаємна допомога, контроль та оцінка. Взаємодопомога, взаємоконтроль і взаємна оцінка здійснюється учнями під час виконання ігрових і змагальних завдань під час навчально-тренувальних занять. Учні надають один одному поради з питань освоєння техніки виконання вправ, розвитку певних рухових якостей. При цьому поради висловлюються у доброзичливій формі, що створює у навчально-тренувальному занятті позитивний емоційний фон, допомагає спортсменам долати труднощі при виконанні складних завдань;

- стимулювання процесів самовиховання. Педагог допомагає учням осмислити моральну сутність спортивної діяльності, спрямовує діяльність учнів, стимулює до подальшого особистого розвитку. Тренер послідовно підвищує вимоги до ініціативності і самостійності спортсмена у рішенні завдань спортивного вдосконалення, надає необхідні для цього знання, уміння, формує навички і контролює результати їх засвоєння. У заключній частині навчально-тренувальних занять або після гри розбираються ситуації, які виникають в учбово-тренувальних заняттях та іграх;

- навчання навичкам самоаналізу. В процесі обговорень, бесід-дискусій і диспутів формуються вміння учнів аналізувати вчинки спочатку на спортивному майданчику, а потім і всіх сферах життєдіяльності. Виділяється їх моральна складова, аналізуються прояви моральності у життєвих ситуаціях.

На темпоральному етапі виховання моральних якостей педагоги допомагають учням сформуванню адекватної самооцінки. Самооцінка старшокласника багато у чому залежить від того, як до нього ставляться і яким його сприймають однолітки. Формується виховний колектив, який характеризується спільністю моральних цінностей, інтересів окремого учня і колективу. Якщо учень відчуває повагу до його індивідуальності, співчуття, взаємодопомогу, підтримку і співробітництво з боку партнерів по команді і педагогів, він сприймає себе частиною спільноти. Виникає можливість самовираження особистості з відповідальністю й повагою до інших, що є механізмом формування адекватної самооцінки. У виховному колективі формується і закріплюється морально позитивна спрямованість вчинків і поведінки учнів.

Від рівня самооцінки залежить активність учня, його бажання брати участь у діяльності колективу, прагнення до самовдосконалення. Бажаною є адекватна самооцінка учнів. Для учнів із низькою самооцінкою тренер створює умови, за яких в процесі сумісних дій спортсмени набувають «вагу» в колективі. І навпаки, учням із завищеною самооцінкою пропонується спрямувати свої дії на користь команди або всього колективу. Адекватність самооцінки визначає впевненість учня у виборі морально позитивної лінії поведінки, адекватному ставленню до своїх помилок, здатність попереджувати і самостійно знаходити

їх. У процесі життєдіяльності спортивного колективу учень закріплює моральні норми поведінки, морально позитивне ставлення до оточуючих людей.

На **особистісному етапі** має місце стремління до прогресивних змін у морально-духовних актів особистості за допомогою охоплення мислення, спрямованого на мотивацію вчинку та волі учня. На цьому рівні метою є діяльність учнів вільно й морально відповідально, для чого продовжують формуватися особисті смисли моральної діяльності.

У спортивно-тренувальній та інших сферах діяльності учнів тренер створює ситуації, у яких на перший план виходить самостійність учнів у прийнятті рішень стосовно своїх вчинків, моральної спрямованості власних дій. Учні самостійно проводять індивідуальні навчально-тренувальні заняття, у яких тренер відіграє роль активного спостерігача, який контролює перебіг тренування і у разі необхідності допомагає виправити помилки. Інші види позатренувальної діяльності та організації досуга тренер реалізовує разом із учнями, надає можливість їм самостійно обирати бажані. Тренер спостерігає за діяльністю учнів, обговорює її мотиви і спрямовує волю учнів на прояв морально позитивних дій. Учніма надається можливість проаналізувати з моральної точки зору власні мотиви, які спонукають їх до участі у спортивно-тренувальній, навчальній і позакласній діяльності.

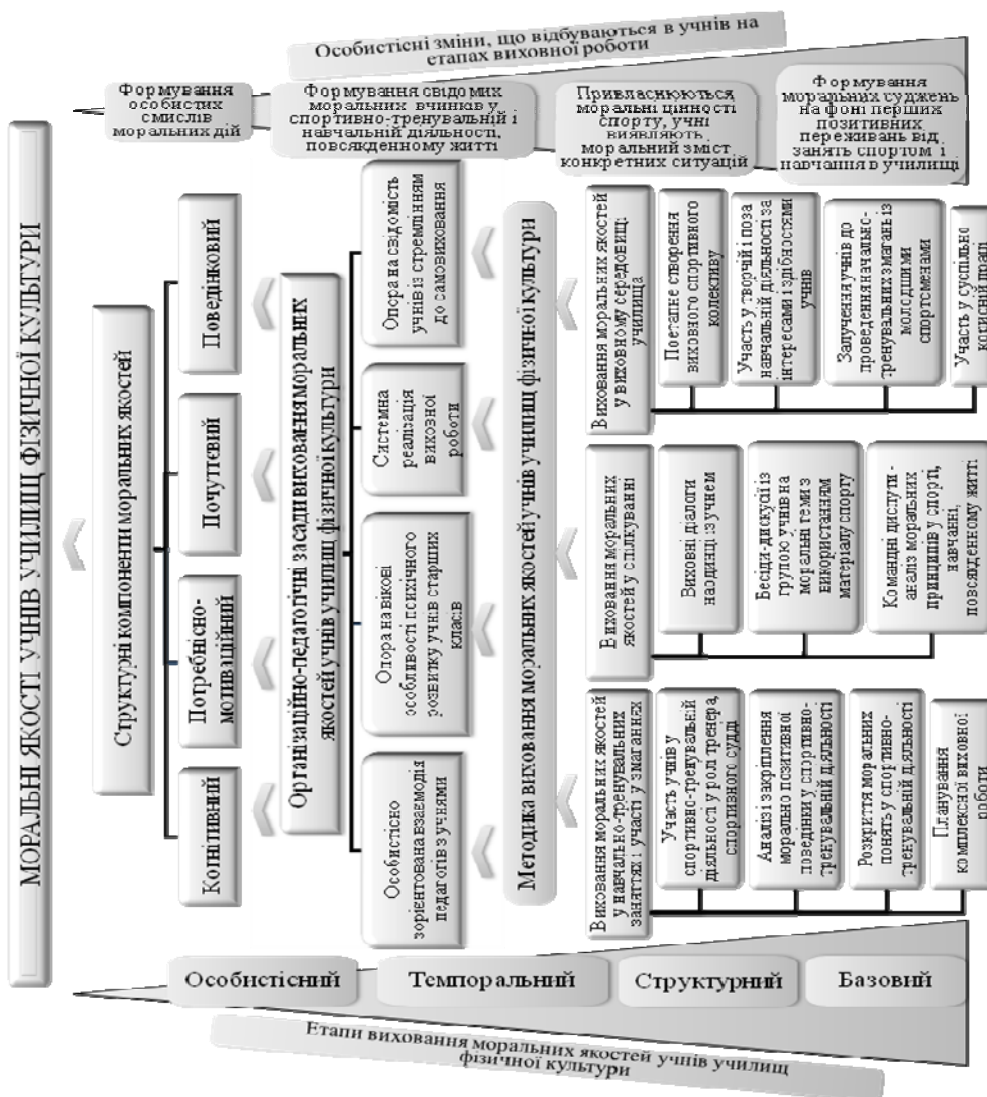

Рис 2.3. Організаційно-педагогічна модель виховання моральних якостей учнів училищ фізичної культури

Висновки. В процесі розробки виховної методики було створено організаційно-педагогічну модель виховання моральних якостей учнів училищ фізичної культури (рис. 3).

Література:

1. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю.К. Бабанский. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Белозерцев Е.К. Высшая педагогическая школа и системе непрерывного образования : дисс. ... докт. пед. наук : [в форме науч. доклада] / Е.К. Белозерцев – Л. : ЛГПИ, 1990. – 490 с.
3. Булатова М.М. Олімпійська освіта: [м етод. рекомендації] / М.М. Булатова. – К. : Олімпійська література, 2002. – 37 с.
4. Волков Л.В. Молодший шкільний вік: виховна спрямованість занять фізичною культурою і спортом : [навч. посібник] / Л.В. Волков, В. Голуб, П. Коханець. – К.: Освіта України. – 2008. – 120 с.
5. Волков Л.В. Спортивна підготовка молодших школярів / Л.В. Волков. – К. : Освіта України, 2010. – 388 с.
6. Герасина Л.Н. Современная высшая школа в условиях реформирования образования / Л.Н. Герасина. – Харьков, 1993. – 246 с.
7. Гречанина О.В. Главное – видеть и поощрять любой успех ребенка / О.В. Гречанина // Физкультурное образование Сибири : [сб. науч. трудов]. – Красноярск, 2002. – №2. – С. 19 – 22.
8. Енциклопедія Олімпійського спорту України / за ред. В. М. Платонова. — К. : «Олімпійська література», 2005. – 386 с.
9. Козырева О.В. Современный олимпийский спорт и спорт для всех / О.В. Козырева // VII Международ. науч. конгресс «Современный олимпийский спорт» : [сб. статей]. – М. : СпортАкадемПрес, 2003. – Т. 1. – С. 6 – 17.
10. Курило С.И. Международный спорт с позиций гуманистической теории спорта / С.И. Курило // Гуманистическая теория и практика спорта : [сб. науч. статей]. – М. : РГАФК, 1999. – № 2. – С. 148 – 235.
11. Смирнова Е.С. Формирование модели деятельности специалиста с высшим образованием / Е.С. Смирнова. – Томск : Изд-во Томск, 1984. – 198 с.

The traditional going is in-process analysed near the problems of moral education in sport. The comparative analysis of the traditional and innovative going is conducted near educator work in sport. Grounded and innovative approach is reproduced in creation of model of education of moral qualities of students of schools of physical culture.